

De grootste slavenhandelaren van Amsterdam

De grootste slavenhandelaren van Amsterdam

Over Jochem Matthijs en Coenraad Smitt

*Ramona Negrón en
Jessica den Oudsten*

WALBURGERS

Omslagafbeelding: A general view of the City of Amsterdam from the Tye, Anoniem, 1760. Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Opmaak binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6249 927 0

e-ISBN 978 94 6249 928 7

NUR 685

© 2022 R. Negrón en J. den Oudsten, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2022 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding: De Nederlandse private slavenhandel	11
1. De firma Jochem Matthijs en Coenraad Smitt	31
2. Bemanningsleden en schepen	59
3. <i>'t Gezegende Suikerriet</i> : De reis	85
4. <i>'t Gezegende Suikerriet</i> : De reders in Suriname	107
5. <i>'t Gezegende Suikerriet</i> : Conflicten bij thuiskomst	129
6. Andere slavenreizen van de Smitts	149
Epiloog	165
Dankwoord	187
Eindnoten	191
Bibliografie	207
Illustratieverantwoording	215
Bijlage 1. Genealogisch overzicht	223

Bijlage 2. Alle slavenschepen uitgereed door Jochem Matthijs en Coenraad Smitt	225
Bijlage 3. Transcriptie van notarieel contract tussen boekhouders Jochem Matthijs en Coenraad Smitt en kapitein Hendrik Meijster van het slavenschip <i>Surinaamse Welvaart</i> (1762)	227
Bijlage 4. Transcriptie van notarieel contract tussen de kapitein en de hogere officieren van het slavenschip <i>Surinaamse Welvaart</i> (1762)	235
Bijlage 5. Kapiteins en hogere officieren op slavenschepen van Jochem Matthijs en Coenraad Smitt	240
Bijlage 6. Aantal private slavenschepen uitgereed per plaats tussen 1730 en 1760	243
Bijlage 7. Private slavenhandel van Amsterdam, 1730-1760	246
Bijlage 8. Private slavenhandel van Amsterdam, 1761-1779	250
Register van personen	255
Register van plaatsen	260
Register van plantages	262
Register van schepen	263

Voorwoord

In de zomer van 2020 stuitte we in het Stadsarchief Amsterdam op verschillende verklaringen in het notariële archief over het slavenschip *'t Gezegende Suikerriet*. De verklaringen waren opgesteld in 1745 en 1746 en vertelden een indringend verhaal over de eerste reis van het schip. Bemanningsleden hadden in detail verslag gedaan van de misstanden en mishandelingen aan boord van het slavenschip. Slaafgemaakte mensen waren ernstig mishandeld. Het verhaal greep ons aan en maakte indruk.

We vroegen elkaar: 'Heb jij wel eens van dit slavenschip gehoord, *'t Gezegende Suikerriet*?' De namen van de boekhouders van het schip, Jochem Matthijs Smitt en Coenraad Smitt, kwamen ons heel bekend voor. Door ons werk bij het project 'Alle Amsterdamse Akten' hadden we de namen al veelvuldig voorbij zien komen en wisten we dat het twee kooplieden waren. De relatie tussen de twee was echter heel onduidelijk. Waren het broers? Vader en zoon? Neven? Niemand die het op dat moment wist.

We besloten om 'even' te kijken in het archief of we meer konden vinden over het schip, over de bemanningsleden en over de Smitts. Er was een hele zoektocht voor nodig om de relatie tussen de Smitts te achterhalen, ze hadden het ons niet makkelijk gemaakt. Voortdurend werd er in de bronnen gesproken over de 'kooplieden' en altijd werd er ondertekend met 'Jochem Matthijs en Coenraad Smitt'. Zelfs nadat beiden al jaren overleden waren, respectievelijk in 1756 en 1779, zouden ze nog steeds hun handtekening hebben gezet onder de honderden notariële akten bij de Amsterdamse notaris. Alsof ze ons op het verkeerde spoor wilden zetten. Uiteindelijk lukte het ons om

het mysterie te ontrafelen: Jochem Matthijs Smitt en Coenraad Smitt waren vader en zoon en na hun dood nam hun (klein) zoon Joan Wilhelm Smitt de firma over. Joan Wilhelm bleef de akten ondertekenen met 'Jochem Matthijs en Coenraad Smitt'.

De hoeveelheid informatie die we intussen hadden verzameld was enorm. Het 'even zoeken' was uitgelopen op maanden onderzoek doen. We spendeerden onze avonden en weekenden met het lezen van honderden eeuwenoude pagina's. De handtekeningen van de Smitts werden steeds herkenbaarder. We zagen wanneer Jochem Matthijs had getekend met 'Jochem Matthijs en Coenraad Smitt' en wanneer het Coenraad was, en zelfs later nog diens zoon Joan Wilhelm. We leerden de namen van de bemanningsleden kennen en ontdekten waar ze vandaan kwamen.

Het verhaal werd steeds groter. Jochem Matthijs en Coenraad Smitt, die onbekende figuren van wie niemand wist wie ze waren, bleken de grootste slavenhandelaren van achttiende-eeuws Amsterdam te zijn geweest. Hoe was het mogelijk dat niemand hen nog kende? Het verhaal van de firma Jochem Matthijs en Coenraad Smitt en de reis van *'t Gezegende Suikerriet* was nog volledig onbekend. Terwijl het een belangrijk verhaal is dat verteld moet worden. We besloten ons onderzoek voort te zetten en de onderste steen naar boven te halen.

Uiteindelijk is het na uitgebreid onderzoek gelukt om, door verschillende archieven met elkaar te combineren, de Amsterdamse private slavenhandel tussen 1730 en 1779 te reconstrueren. De focus ligt hierbij op de firma van de Smitts. Ondanks onderzoek in honderden, misschien duizenden pagina's aan archiefmateriaal over de firma van de Smitts en hun slavenhandel is er een heel belangrijk aspect dat mist: de ervaringen en gevoelens van de tussen de 11.000 en 13.000 slaafgemaakte

mensen die door de Smitts werden verhandeld en verkocht, alsof het geen mensen maar verhandelbare goederen waren. Na al ons onderzoek weten we nog steeds niet wie ze waren, waar ze vandaan kwamen, hoe oud ze waren of hoe ze heetten.

De documenten die in de archieven bewaard zijn gebleven zijn veelal opgesteld door de kolonisator. De stemmen van de ruim half miljoen slaafgemaakten die door slavenhandelaren uit de Nederlandse Republiek vanuit West-Afrika naar de koloniën in het Caribisch gebied zijn vervoerd en aldaar te werk zijn gesteld, komen er nauwelijks in voor. Van geen enkele slaafgemaakte aan boord van *'t Gezegende Suikerriet* is bijvoorbeeld zijn of haar naam bekend. Toch is het wel mogelijk om de stemmen van slaafgemaakte mensen te laten horen, of hun ervaringen te reconstrueren, bijvoorbeeld door kritisch naar het archiefmateriaal te kijken. Het is hierbij belangrijk om te achterhalen in hoeverre de bron betrouwbaar is, wat de reden is dat een document is opgesteld en welk belang de betrokkenen hadden bij het opstellen van de documenten. Wat staat er tussen de regels in de bronnen, en wat staat er niet? Bovendien kunnen de levens van de slaafgemaakte mensen door meerdere bronnen met elkaar te combineren worden gereconstrueerd.¹

In dit boek schetsen we een zo breed mogelijk beeld van de slavenhandel. De focus ligt niet alleen op Jochem Matthijs en Coenraad Smitt, maar ook op de situatie aan boord van slavenschepen van de Smitts, vooral *'t Gezegende Suikerriet*, en de betrokken planters en plantages in Suriname waar de slaafgemaakten te werk werden gesteld. Het boek is volledig gebaseerd op bestaand archiefmateriaal en de tekst wordt zo veel mogelijk ondersteund door citaten uit de bronnen. Hierbij is wel een waarschuwing vooraf gepast. Geweld was een structureel fenomeen in de slavenhandel. Ook tijdens de

reis van *'t Gezegende Suikerriet* werden enkele slaafgemaakte mensen slachtoffer van geweld gepleegd door bemanningsleden. Omdat er nog weinig bekend is over de situatie aan boord van Nederlandse slavenschepen vonden we het belangrijk om gebeurtenissen aan boord gedetailleerd te beschrijven, maar we realiseren ons goed dat deze passages heftig kunnen zijn om te lezen.

Ten slotte willen we graag de gebruikte terminologie in dit boek toelichten. We hebben gekozen voor de termen 'slaafgemaakten' of 'slaafgemaakte mensen', omdat deze aangeven dat de mensen *tot slaven werden gemaakt* en het gedwongen en gewelddadige karakter van slavernij benadrukken. Het woord 'slaaf' komt in dit boek wel voor in citaten die zijn overgenomen uit de bronnen. Daarnaast zijn bepaalde woorden weggelaten die in de achttiende eeuw werden gebruikt om slaafgemaakte mensen te beschrijven, maar die tegenwoordig als ongewenst worden beschouwd. Deze woorden dragen volgens ons niets bij aan een betere interpretatie van de bron en het verhaal. Uitzonderingen zijn enkele citaten uit gebruikte bronnen, omdat we aan citaten niets wilden veranderen om zo te kunnen laten zien hoe er over slaafgemaakte mensen werd gesproken en geschreven.

Ramona Negrón en Jessica den Oudsten

Gouda en Lekkerkerk, 2022

Inleiding: De Nederlandse private slavenhandel

Amsterdam, donderdag 8 mei 1738. Koopman Jochem Matthijs Smitt slaat de *Amsterdamse Courant* open (figuur 1). Er is nieuws uit Italië, Rusland, Groot-Brittannië, Frankrijk en Nederland. In Hannover rouwt de bevolking nog om de dood van de koningin van Engeland, al zijn ze wel gestopt met het luiden van de klokken, en Groot-Brittannië dreigt om 50 oorlogsschepen naar de kust van Spanje te sturen. Jochem Matthijs slaat de pagina om: advertenties. Morgenochtend worden er op de Bloemenmarkt veertig soorten boterbloemen verkocht en het beroemde Hamburger borstsap, hét geneesmiddel tegen hoest en benauwdheid is voor 24 stuivers te koop bij D. Wilderling en Compagnie in de Pijlsteeg. Maar er is één advertentie in het bijzonder die Jochem Matthijs' interesse wekt:

Alle de geene die geneegen mogte zyn negros slaven van de kusten van Africa over te voeren in de Colonie van Suriname, ten eynde aldaer te werden verkogt, gelieven zig te adresseeren binnen Amsterdam, aen Mr. Joan Hubert van Meel, secretaris van de Societeyt van Surinamen; alwaer verder elucidatie te bekomen zal zyn.¹

Het is een advertentie van de Sociëteit van Suriname (1683-1795, verantwoordelijk voor het beheer van Suriname), die een oproep doet aan alle in de slavenhandel geïnteresseerde kooplieden om zich te melden bij de secretaris. Smitt handelt al een aantal jaar op Suriname en kent de planters daar. Hij had zich niet eerder met de slavenhandel bemoeid, omdat dat niet was toegestaan: alleen de West-Indische Compagnie (WIC)

Alle de geene die geneegen mogte zyn Negros Slaven van de kusten van Africa over te voeren in de Colonie van Suriname, ten eynde aldaer te werden verkogt, gelieven zig te adreſſeeren binnen Amſterdam, aen Mr. Joſn Hubert van Meel, Secretaris van de Societeit van Surinamen; alwaer verder elucidatie te bekomen zal zyn.

Figuur 1. Advertentie van de Sociëteit van Suriname uit 1738. *Amsterdamse Courant*, 8 mei 1738, via Delpher.

mocht in slaafgemaakte mensen handelen. Smitt had dikwijls van zijn contacten gehoord dat de vraag naar slaafgemaakten in de kolonie hoog was. Misschien was het tijd om met zijn firma een andere richting in te slaan.

Drie jaar later vertrekt het eerste slavenschip van Smitt naar de kust van West-Afrika en Suriname: de *African*.² Het is het begin van Smitts slavenhandelimperium. Gedurende de tweede helft van de achttiende eeuw verhandelt hij met zijn zoon Coenraad tussen de 11.000 en 13.000 slaafgemaakte mensen. De naam 'Jochem Matthijs en Coenraad Smitt' is bij iedereen in Amsterdam en Suriname bekend. Voor koffie, suiker én slaafgemaakte mensen moet je bij de Smitts op de Prinsengracht zijn.

Dit is het eerste boek dat gericht is op het hoogtepunt van de Amsterdamse slavenhandel tussen 1730 en 1779. Het boek gaat specifiek over de firma Jochem Matthijs en Coenraad Smitt, de grootste Amsterdamse private slavenhandelaren van dat moment. We laten zien hoe ondernemers zoals Jochem Matthijs en zijn zoon Coenraad in de achttiende eeuw de WIC vervingen en we volgen een van de eerste slavenschepen van de Smitts, *'t Gezegende Suikerriet* (1743-1745).

Slavenschepen waren cruciaal voor de slavenhandel: zonder slavenschepen zou de trans-Atlantische slavenhandel niet mogelijk zijn geweest. Toch is er in de huidige geschiedschrijving over de Nederlandse slavenhandel weinig aandacht voor het slavenschip. Historicus Leo Balai omschreef het slavenschip als een 'wereld op zich, een mobiele gemeenschap, begrensd en

omsloten door water en lucht'.³ Op slavenschepen werden slaafgemaakte mensen gevangengehouden met geen enkel uitzicht op vrijheid. Er wachtte hun een leven in slavernij. Vanaf het moment dat een slavenschip uit West-Afrika vertrok, was er geen weg terug. Op zee was geen kans op ontsnapping of terugkeer. De zee vormde, samen met de haaien die erin rondzwommen, een ruimte waar niet aan ontsnapt kon worden.⁴

Slechts enkele historici hebben diepgravend onderzoek verricht naar de situatie aan boord van Nederlandse slavenschepen.⁵ De eerdergenoemde Balai schreef over het WIC-schip *Leusden*, dat in 1737 voor de kust van Suriname verging, waarbij bijna alle 700 slaafgemaakten aan boord stierven.⁶ Historicus Ruud Paesie onderzocht de slavenopstand van het Zeeuwse private slavenschip *Neptunes*. Terwijl het schip voor de kust van West-Afrika lag, kwamen de slaafgemaakten aan boord in opstand. Door een explosie in de kruitkamer verging het schip en kwamen alle bemanningsleden en slaafgemaakten aan boord, in totaal rond de 400 mensen, om het leven.⁷ Op deze werken na is er vrijwel niets geschreven over het leven of de gebeurtenissen aan boord van een slavenschip.

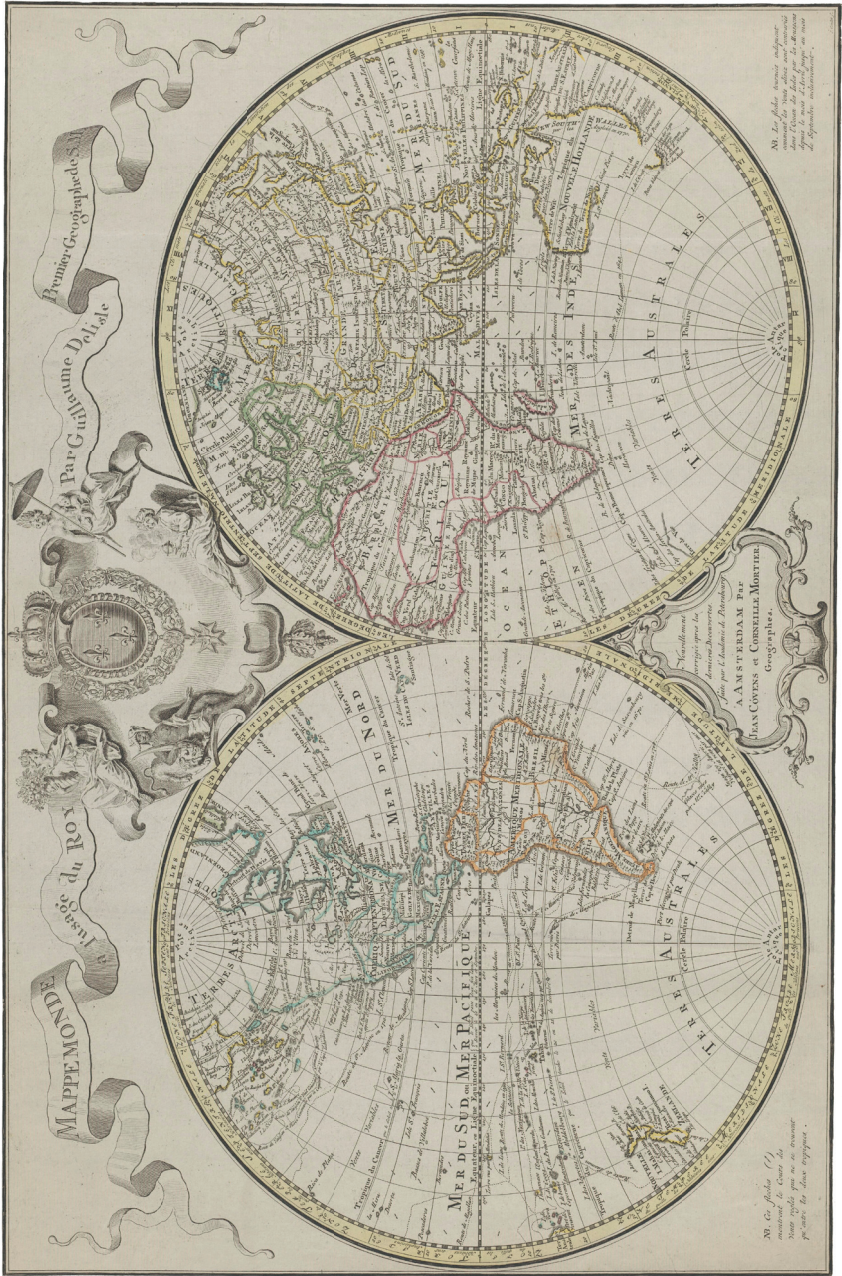
De reis van *'t Gezegende Suikerriet* vormt een belangrijke aanvulling op wat al is geschreven over slavenschepen. De reconstructie ervan geeft inzicht in de wijze waarop de reis van een van de eerste private slavenschepen verliep en hoe boekhouders van private schepen hun slavenhandel organiseerden. In dit boek worden naast het verloop van de reis, de slaafgemaakte mensen en de bemanningsleden aan boord, de planters in Suriname en de conflicten die ontstonden bij terugkomst in Amsterdam weergegeven. Om te beoordelen of de reis van *'t Gezegende Suikerriet* uitzonderlijk was, worden ook reizen van andere slavenschepen van de Smitts geanalyseerd.

De WIC en het begin van de Nederlandse slavenhandel

Gedurende de zestiende tot en met de negentiende eeuw werden er door de Europeanen naar schatting ruim 12,5 miljoen slaafgemaakte mensen van West-Afrika naar koloniën in de Cariben en Amerika vervoerd, waar zij te werk werden gesteld op plantages en in huishoudens. Ruim 600.000 van hen werden vervoerd op Nederlandse schepen.⁸

De Nederlanders waren sinds het einde van de zestiende eeuw betrokken bij de trans-Atlantische slaven- en goederenhandel, al was het toen nog op kleine schaal. Begin zeventiende eeuw werden er verschillende 'Guinese Compagnieën' opgericht met als doel handel te drijven in West-Afrika en het Caribisch gebied. De concurrentie tussen de verschillende compagnieën en de voortslepende oorlog met Spanje riep om de oprichting van een grote compagnie, door de staat gesteund met oorlogs- en handelsmonopolies. Al sinds 1600 werden plannen hiervoor bij de Staten-Generaal ingediend en werd er druk over de oprichting gediscussieerd. Het Twaalfjarige Bestand (1609-1621), de wapenstilstand tussen Spanje en de Nederlandse Republiek, verhinderde echter de oprichting van een compagnie. Een van de eisen van Spanje was namelijk dat de Republiek gedurende de wapenstilstand geen West-Indische Compagnie zou oprichten en dus belandden de plannen weer op de plank.

In 1621 werd de oorlog met Spanje hervat en dat jaar, op 3 juni, werd de WIC opgericht. De WIC kreeg van de Staten-Generaal het alleenrecht op de scheepvaart en handel in West-Afrika en het Caribisch gebied. De Compagnie was op dezelfde manier georganiseerd als de al eerder opgerichte Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC, 1602). De WIC bestond uit vijf zogeheten

Figuur 2. Wereldkaart verdeeld in het oostelijk- en westelijk halfrond, Johannes Condet, 1721-1774. Rijksmuseum.

Kamers: Amsterdam, Zeeland (Middelburg), Maze (Rotterdam), Noorderkwartier (Hoorn) en Stad en Lande (Groningen). Iedere Kamer werd bestuurd door een aantal bewindhebbers, gekozen door de grootste aandeelhouders. Het hoogste bestuursorgaan was de Heren XIX, later de Heren X. Dit centrale bestuur kwam verschillende keren per jaar samen om te vergaderen over de Compagnie. Net als bij de VOC was het ook bij de WIC mogelijk om aandelen te kopen bij de verschillende Kamers en daardoor mee te delen in de winst. Met een groot aandelenpakket was het bovendien mogelijk om als hoofdparticipant of bewindhebber invloed uit te oefenen op de beleidsvoering.

Het beleid van de WIC was in de eerste jaren van haar bestaan vooral gericht op de kaapvaart. WIC-schepen kregen door middel van kaperbrieven van de Staten-Generaal toestemming om Spaanse schepen aan te vallen en buit te maken. Een bekend voorbeeld is het verhaal van Piet Hein (1577-1629), die in 1628 kans zag om de Spaanse zilvervloot buit te maken. Met de opbrengst van ruim 11,5 miljoen gulden werd het Beleg van 's-Hertogenbosch (1629) gefinancierd. Tegelijkertijd probeerde de Compagnie Spaanse en Portugese koloniën in het Caribisch gebied te veroveren. De Nederlanders hadden tijdens het Twaalfjarig Bestand tegen de afspraak met de Spanjaarden in al enige gebieden gekoloniseerd, zoals Nieuw-Amsterdam (New York) en Essequibo (Guiana). In de jaren dertig van de zeventiende eeuw kwamen daar vele koloniën bij: Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Brazilië.

De WIC had Brazilië veroverd op de Portugezen, die het gebied begin zestiende eeuw hadden gekoloniseerd. In tegenstelling tot de Nederlandse koloniën in het Caribisch gebied, die niet geschikt waren voor de aanleg van plantages, waren er in Brazilië plantages waar suiker werd verbouwd door slaafgemaakte

mensen uit West-Afrika. De WIC had zich tot het moment van de verovering nog weinig met de slavenhandel bemoeid, maar nu was er reden om dat te heroverwegen. Inmiddels had de WIC meerdere forten aan de West-Afrikaanse kust en dus toegang tot de slavenmarkten daar. Toch was de betrokkenheid van de Compagnie bij de slavenhandel niet vanzelfsprekend. Er was in de Republiek al enige tijd een discussie gaande over de vraag of de handel in slaafgemaakte mensen was toegestaan. Tegenstanders hadden de Bijbel aangehaald als bewijs dat de handel in mensen niet te rechtvaardigen was. Voorstanders gebruikten de Bijbel echter ter legitimering van de slavenhandel. Afrikanen zouden volgens deze laatste groep afstammen van de Bijbelse figuur Cham, wiens zoon Kanaän werd vervloekt nadat Cham zijn vader Noach dronken en naakt had gezien en dit aan zijn broers had verteld. Andere voorstanders meenden dat de 'heidense' Afrikanen door de Nederlanders bekeerd konden worden tot het christendom.

Uiteindelijk besloten de Heren XIX in 1635 om toch actief deel te nemen aan de trans-Atlantische slavenhandel. De slavenhandel was onderdeel van de zogenoemde driehoekshandel. Vanuit de Republiek vertrokken slavenscheperen met goederen naar de kust van West-Afrika. Maandenlang trokken de schepen daar langs de kust om de aan boord gebrachte goederen, het *cargasoen*, te ruilen voor slaafgemaakte mensen. Vervolgens maakten de schepen de oversteek naar de koloniën in het Caribisch gebied, waar de slaafgemaakte mensen werden verkocht. De kopers bestonden veelal uit planters (eigenaren, directeuren en administrateurs van plantages), maar ook kapiteins, soldaten en andere ingezetenen van een kolonie konden slaafgemaakte mensen kopen. Na de verkoop van de slaafgemaakten werden de slavenscheperen volgeladen met door slavenarbeid geproduceerde